

17844
DISSERTATIO INAUGURALIS
MEDICA,
DE
FOEMINARUM NATURA,
UT
FREQUENTE QUORUNDAM
MORBORUM CAUSA,

QUAM,
PRO GRADU DOCTORIS MEDICINAE
LEGITIME OBTINENDO,

EX AUCTORITATE ORDINIS MEDICORUM
DORPATENSIS,

DIE XXI. DEC. MDCCCXV, LOGO CONSUETO,

PUBLICO EXAMINI SUBJICIT

AUCTOR,

HERRM. JOAN. DE KÖHLER,
RIGENSIS.

BIBLIOTHECA
ACADEMICA
DORPATI

DORPATI,
LITERIS MICHAELIS GERHARDI GRENZII,
TYPOGRAPHI ACADEMICI.

Inprimatur.

*DEUTSCH, a Consiliis collegiorum,
Censor.*

Dorpati, d. XVIII. Dec. MDCCCXV.

D 13177

C. D.

Introduction.

Quam anxio animi sensu vir juvenis, scientiae, cui vacat, amplissimo ambitu, campo sane vastissimo, vix ac ne vix quidem perspecto, suis diffidens viribus, ad extremas eademque difficillimas, quae sibi incumbunt, dignitatis honorumque adipiscendorum partes suscipiendas, publicumque doctrinae, ad quam aspirauerit, documentum edendum, — quanto, inquam, animi angore conatus ancipitis capiendi discrimen subeat, constat inter tam multos, in eadem conditione olim versantes, ut, ad aequum placidumque de hoc qualicun-

que specimine meo iudicium ferendum leuiter ista monuisse sufficiat.

Ante quam thematis delecti rationem reddo, quid mihi electuro contigerit moeroris, commemorandum:

Compluribus nimirum thematibus delectis, ipsaque manu iis elaborandis admotâ, subsidiis deinde literariis recentissimae aetatis et terris exteris arcessitis, ad seponenda, quae elaboranda mihi sumseram (utpote quae jam ab aliis scriptoribus simillimâ quidem, ne dicam, omnino eâdem ratione jam pertractata intelligerem) adigebam.

Denique varium amborum sexuum (praeter singulares sexûs functiones et organa) discrimen physiologico et pathologico examini submittere visum erat. Sed mox quum habere, quod vererer, ne hujus thematis justo uberius elaboratio diligentior, Dissertationis inauguralis fines sit excessura; praeterea et me admonere videretur Q. Horatius Fl. scite canens:

„Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam

„Viribus et versate diu, quid ferre recusent,

„Quid valeant humeri!“ — — —

thematis amplitudini quaedam quidem derogare, sed, trito vetustate prouerbio nixus

„In magnis voluisse sat est!“

thema illud, non nisi curis studiisque psychologicis praetermissis, pro virium mearum modulo elaborandum sumere constitui, in

foeminarum naturam, ut frequentem quorundam morborum, ceteroquin utrique sexui communium, causam

inquisiturus.

Tametsi thema illud uberius, menti primum oblatum, non uniuersum, sed ex parte tantum tractandum sumerem, id saltem agere visum est, ut uniuersum ubique respicerem, memor egregiorum verborum poëtae illius Germani, ejusdemque medicinae studio olim vacantis:

„Immer strebe zum Ganzen; doch wirst du selber kein Ganzes;

„Dann, als dienendes Glied, schliefs' an das Ganze dich an!“

Et terque quaterque beatum ecquidem me praedicauerim, si, postremis verbis quae monet poëta, in hoc meum qualecunque opusculum valere visum fuerit peritioribus.

Ad thematis a me tractandi rationem quod attinet, *Sectione priori* contemplabor ac perquiram Systematum anatomicorum et functionum naturae utriusque sexus varietatem ac dissensum, peculiaris foeminarum conditionis pathologicae ratione habitâ. Cui quidem *Sectioni priori* innixus, *altera Sectione* inquirere ausim morborum frequentius foeminas, quam mares, inuadentium causas.

Si quis fuerit, cui haec mea laudati thematis tractandi ratio arctioribus, quam pro titulo *Dissertationi* praefixo, circumscripta videatur limitibus, ignorare eum nolim, mihi quidem foeminarum naturam solummodo eam esse, quâ foemina, cum maris naturâ comparata differat, indeque omnino abhorreat; foeminamque cum viro me non comparasse, nisi quoad utrique comparando omnino concessus fuerit locus, h. i. foeminâ non in formando ac nutriendo foetu occupatâ. Quam naturae foe-

minarum notionem a me constitutam esse solito arctiorem, ecquidem haud ignoro, at quae magis tamen conueniat arctioribus, quibus hoc meum qualecunque specimen circumscriptum esse debet, limitibus.

Thematis pertractandi ratione redditâ, ante quam rei ipsi tractandae mentem manumque admoueam, a scopo mihi praeposito haud aliena fore putauerim praemonita quaedam historico-literaria, exhibentia medicorum placita inde ab antiquissimis temporibus nobis tradita.

Hippocrates, medicorum antesignanus ille famosissimus, passim ¹⁾ docet, praestans, ne dicam mirum ipsius ingenium haud latuisse causae pathogenicae in mares foeminasque eodem tempore agentis vim exertam variam esse ac diuersam. Ad foeminarum structuram quod attinet: *Αναγκάζει*, inquit, ²⁾ ὁ δὲ λόγος καὶ σημαίνει καὶ μαζοὺς καὶ τὸ ἄλλο σῶμα ταῖσι γυναιξὶν χαῖνα

1) Ut pag. 281. 287. 4494. etc. Operum Hippocratis; edit. a Foësius. Genevae MDCCCLVII. fol.

2) l. c. pag. 273. *περὶ ἀδένων*.

και μαλακα ειναι τοισιν δε ανδρασιν τα εναντια. Et alio loco: 3) Των δε παντων τα μεν κρσενα θερμωτερα και ξηρωτερα τα δε θηλια υγρωτερα και Ψυχρωτερα. Pseudonymus autem Γυναικαιου (operis sub Hippocratis nomine circumlati) auctor 4): Φημι, inquit, την γυναικα αραιωσαρκατοεργην και απωλοτερην ειναι η τον ανδρα, ει: Θερμωτερον γαρ το αιμα εχει η γυνη, και δια τουτο θερμωτερη εστι του ανδρος. Qui quidem calor exoritur, paulo post ipso monente: υπο πληθωρης. — Sed facile ignoscas isti Pseudonymo, contradicenti veri nominis Hippocrati, de morbis foeminarum disserte docenti 5): Τα γυναικεια νοσηματα τα κελευμενα αι υστεραι παντων των νοσηματων αιτιαι εισιν cum Pseudonymus iste, 6) ita sentiat: Επικινδυνα δε εισιν, ως ειρηται, και το πολυυλεα και μεγαλα και χαλεπα ξυνιεναι, δια τουδ' οτι αι γυναικες μετεχρουσι των νοσων και εσθ' οτε ουδ' αυται ισασιν οτι νοσεουσιν πριν η εμπειρος νοσων γινωνται απο καταμηνιων και εως γεραιτερης. Τότε δε σφεας η τε αναγκη

3) l. c. p. 350. περι δικιτης πρωτον.

4) Hippocr. Opp. edit. laud. p. 588.

5) Περι τοπων των κατα ανθρωπον p. 423.

6) Περι γυναικειων πρωτον p. 613.

και χρονος διδασκει το αιτιον των νοσων. Αλλα χρη ανερωταν αυτικα απρεκειως το αιτιον. Διαφερει γαρ η ιησις πολλων των γυναικειων νοσηματων και των ανδρωνων.

Quum non nisi factorum mihi habenda sit ratio, silentio jure meritoque praetermittendae hypotheses dubiaque philosophorum istius aetatis placita, quae huc fere spectare potuerint.

Celso 7), in Osteologia, differentiam laudatam ita exponere visum est: „Os, ait, quod „pectinem vocant, super intestina sub pube „transuersum, ventrem firmat; rectius in viris, „recuruatum magis in exteriora in foeminis, „ne partum prohibeat. Inde foeminae oriuntur.“ Quae manca expositio differentiae, quae insignes sint foeminae (et in partibus quidem corporis longe maximam exhibentibus differentiam!) sane docet, de obscurioribus, abstrusioribus magisque impeditis differentiis ipsi omnino non constitisse. Et re verâ quotquot et ante et diu post Celsi aetatem floruerunt

7) De medicina, (Argentorati cccccviii. 8.) p. 459.

scriptores, de naturâ morbisque foeminarum (a partibus genitalibus et functionibus, quas dicunt, si discesseris,) nil fere, quod ecquidem sciam, differentiae commemorant. Si quis est, qui hac de re persuadere sibi velit, adeat *Mercatium* ⁸⁾ per duo operis infra laudati capita *de sexus differentiâ et de affectionibus utriusque sexui communibus et cuique propriis* satis disserentem et quae nos quidem adseruimus, omnino confirmantem.

*Sebitz*ius, Professor Argentiniensis, peculiari disputatione editâ ⁹⁾, hac de re primus disseruit. Cujus quidem legendae etiamsi mihi non concessa erat copia, at suspicari tamen licet, parum luminis eam adfudisse isti rei, quum, sexaginta annis post, *Verheyen*, de differentiâ inter ossa virorum et mulierum obtinente disserens, ¹⁰⁾ doceat: „Ossa virilia foemineis

8) *Lud. Mercati* de communibus mulierum affectibus. Lib. 1. cap. 1 et 2. in *Spachii* Gynaeciorum libris. Argentinae, c1807. pag. 803 — 808. fol.

9) *Sebitz* de discrimine corporis virilis et muliebris. Argentorati. 1649. 4.

10) *Verheyen* anatomia. Bruxellis. 1710. 4. Part. I. p. 330.

„passim duriora esse et majora,“ — deinde etiam, satis quidem specialiter, sed paucis admodum de *suturâ frontali, claviculâ, parte pectoris anteriore et de pelui* — dicat. Alio loco ¹¹⁾: „Quod sexum attinet, ait, sunt or-
„dinarie mares foemineis calidiores et sicciores;
„habent partes solidas magis rigidas, densas,
„duras et asperas; saltem quantum est, ex
„constitutione, illis concessa a natura.“

Differentiis hucusque commemoratis majorem laxitatem cutis et telae cellulosae, hujusque majorem copiam adsociat *Thierry* ¹²⁾. — *Hallerus* ¹³⁾ subjungens mentum imberbe, flexibilitatem majorem, majoremque sese extendendi facultatem, suspicatur adeo utrumque sexum *ipsis suis elementis* esse diversum.

Russellus foeminam physiologico examini primus subjecit, licet studia illius nostrae quidem cultiori actati parum satisfaciant. At

11) *Idem*. Part. II. p. 21.

12) *Thierry* an, praeter genitalia, sexus inter se discrepent. Parisiis. 1740. Vid. *Ackermann* l. c.

13) *Halleri* elementa physiologiae. Tom. VII.

idem tamen docet, ¹⁴⁾ foeminas non unius organi, solius, diuersitate, sed uniuerso omnino respectu cunctisque relationibus, distare a virili sexu.

Denique *Ackermannus*, *Soemmeringio* adiutore, plenam differentiarum in utroque sexu, osteologico potissimum respectu, obuiarum enumerationem exhibuit. ¹⁵⁾

Haud multo post et *Noldius* rem eandem, dissertatione ¹⁶⁾ editâ, tractandam resumpsit, cuius quidem inspiciendae copia mihi deficit.

Ad Pathologica quod attinet, *Fischerum* ¹⁷⁾ rei hujus literariae quasi patrem et antesigna-

14) *Roussel*: Physiologie des weiblichen Geschlechts; übersetzt von Michaëlis. Berolini 1786. 8. p.4.

15) *Ackermann* de discrimine sexuum praeter genitalia. Moguntini. 1787.

16) *Nolde*: Dissertatio sistens momenta quaedam circa sexus differentiam. Goettingae. 1788.

17) *Fischer*: Dissertatio de frequentia morborum in sexu sequiori praepotiori. Erfordiae 1717.

num dixeris. Sed neque illius dissertationis copiam alicunde impetrare mihi contigit.

Praeterea extat *Dissertatio* ¹⁸⁾ de morbis foeminarum virilibus, rem veluti oppositam tractans. Quae in differentiis enumerandis in utroque sexu obuiis cum non versetur, mentionem ejus fecisse sufficiat.

Van Doeuere ¹⁹⁾ foeminarum morbos dispescit in uniuersales et particulares. Et illos quidem dicit, qui vel *tales omnino* sint, quales virorum, vel certe istis *similes*, rarius quidem. ex corporis constitutione, viros, quam mulieres, inuadere solitos. Primarios illorum fontes nouem enumerat.

Denique *Hartmannus* ²⁰⁾ eandem rem tractandam delegit, studii ratione redditâ hisce

18) *Wegener* (Praes. Alberti) de morbis feminarum virilibus. Halae Magdeburgicae 1738. 4.

19) *Van Doeuere*: Primae lineae de cognoscendis mulierum morbis, in usus academicos etc. Lugd. Batavor. 1775. 8.

20) *Hartmann*: Differentiae sexus utriusque pathologicae momenta. Goettingae 1790. 8.

verbis: „Nulla, inquit,“ plane alia res, quam „in dissertatione pertractarem, adeo mihi ar- „risit, quam in differentiam sexus utriusque „pathologicam inquirere, causasque illius ex „diuersis sexuum corporis habitu, vitae ge- „nere et functionibus corporis, si tironi adyta „haec naturae penetrare liceret, eruere.

Si Hartmanni libellus, cuius lustrandi copia, dissertatione hacce meâ omnino absoluta, mihi contigit, vel in ipso pertractandi modo huic meo opusculo, quam pro opinione, videatur similior, at ambobus tamen comparatis mox intelliges, quantum in literas diligentius colendas XXV annorum spatium valeat. —

Ex eo quidem tempore differentiam, quâ distinguitur uterque sexus, olim heu! fere omnino neglectam attentius respicere coepit.

Ex operibus respectu studioque psychologico hac de re elaboratis duo, eaque fere palmaria, nominasse sufficiat: 1) Binas diatribas commentariis literariis, *Horarum* nomine

celebratis ²¹⁾ insertas et 2) *Pockelsii* ²²⁾ tentamen laude illustri conspicuum. — Hinc factum est, ut in compendiis ac systematibus physiologicis et pathologicis rei laudatae, quantumvis leuiter tractandae locum concederent, differentiis circa utrumque sexum versantibus parce exhibitis. — Deinde *Ackermannus* ²³⁾ differentias e sexu pendentes exponendas suscepit, de quibus: „Vires, ait, quae vitae „praesunt et partium embryonis incrementum „opitulantur, duplici modo differunt: vel enim „cumulato materiae nutritiae penu materies „ad coagulandam massam vix non sufficit, vel „allatum organo masculino oxygenium, oui „materiem firmitus coagulat et durius compingit. In primo casu materies organica in mollius compingitur foetus corpusculum, in quo

21) Ueber den Geschlechtsunterschied und dessen Einfluss auf die organische Natur. *Horen*, 1795. Stück 2. Ueber männliche und weibliche Form. Stück 3 et 4.

22) *Pockels* Versuch einer Charakteristik des weiblichen Geschlechts. Tomi IV. 8. Hanover.

23) *Ackermann* infantis androgyni historia et ichnographia. Jenae 1805. fol. 53 — 58.

„organa succis et molliori cellulosa affatim faciuntur, sed in quo vires desiderantur partes extendendi et organa euoluendi. Hoc „femineae fabricae praecipuum characterem „sistit.“ — — Deinde: „Vir, inquit, organo „respirationis ampliori praeditus oxygenio „abundat. Femina, ampliore digestionis officina et arctiori thorace instructa hydrocarbone „azotico, i. e. materie animali nutritiâ scatet. „Possumus ergo nostro sensu affirmare, materiam corporis virilis ex hydrogenio oxygenato cum oxygenii non saturati excessu, illam autem corporis foeminei ex hydrogenio oxygenato, sed hydrogenii principii excessu „constare.“ Haec ille. —

Paullo post *Autenriethio* ²⁴⁾, ex hydrogenio praedominante, oxygenii inopiâ, magnetica polaritate et mutuâ actione electricâ, vigente in organismo, formationem foeminae ejusque conditionem insignem, a viro diuersam deriuare visum est.

24) *Autenrieth*: Bemerkungen über die Verschiedenheit beyder Geschlechter und ihrer Zeugungsorgane, als Beytrag zu einer Theorie der Anatomie; in *Reitii* Archiv. für Physiologie. Tom. VII. p. 1 — 39.

Eodem tramite *Joergius* ²⁵⁾ inaccessit, *Ackermann* vestigiis insistent, indeque differentias ac vicissitudines inde ab ipso embryone formando, ad perfectam foeminae pubertatem, quin ad decrepitam etiam senectutem usque deriuans; praeterea succinctam foeminarum Psychologiam exhibens ²⁶⁾.

Burdachius ²⁷⁾: „Beym Weibe, ait, ist „relativ-überwiegend das Seyn, die Plasticität, unter den Thätigkeiten aber die Involuirende, von aussen, nach innen Gehende: „daher der höhere Stand der Sensibilität; die „mehrere Ausbildung von Lymphengefäßen „und Venen; Uebergewicht der Assimilation „über Egestion; Vorwalten des indifferenten „Zellgewebes und rundere gewölbtere Formen.“ — — Praeterea et *Historia naturalis foeminarum*, contexta secundum *Moreau* praeepta, ²⁸⁾ digna est, cujus mentionem facia-

25) *Jörg*: Handbuch der Krankheiten des menschlichen Weibes. §. 4 — 45.

26) *Ibid.* §. 46 — 63.

27) Die Metamorphose der Geschlechter, in *Burdachii* Disquisitionibus anatomicis (Anatom. Untersuch.) Lipsiae, 4. p. 24.

28) Naturgeschichte des Weibes, nach *Moreau* bearbeitet. Lipsiae, 1810. Tom. 1 — IV.

mus, ut quae ex auctoris consilio, singulas historiae naturalis partes emetiri debeat, physiologiae et diacticae praeceptorum usu ubique monstrato.

Mendius ²⁹⁾, distinctione inter morbos sexus sequioris in genere, et functionum, facta, illos non respicit, nisi quoad ad ipsam rem tractandam facere facemque ei praeferre videntur.

Coronidem denique literariis hisce nostris praemonitis imponat *Perill. Sieboldi* ³⁰⁾ *introductio in morbos mulierum*, utpote quae eadem omnino spectet ad nostrum consilium.

En flores a me collectos in hunc qualemcunque fasciculum! Quem ut beneuolo animo accipere haud dedignentur medicinae cultores, enixe rogo.

29) *Mende*: die Krankheiten der Weiber nosologisch und therapeutisch bearbeitet. Lipsiae 1810 Tom. I. pag. 5 — 11.

30) *Siebold*: Handbuch der Frauenzimmerkrankheiten. Tom. I.

S e c t i o I.

§. I.

Mirum sane est, signa, quibus, circa formam externam ipsamque formationem, dignoscitur a mare foemina, quantumvis multa in oculos incurrant, ab ipsis pictoribus ac statuariis veteribus in artificiosis suis operibus expressa, serius demum, a scriptoribus fuisse commemorata. Primo jamjam obtutu, non potes non intelligere, eutem feminarum corpus obtegentem, esse teneriorem, flexibiliorem, candidiorem, pellucidiorum majorique pinguedinis copia insignem. Hinc, et ob quarundam partium peculiarem structuram, factum est, ut foeminarum corpus omnino magis ad rotunditatem vergeret, formae essent mitiores ac leniores,

tororum sinuaminumque delineatio eminentior ac venustior, lineamenta, (musculis minus eminentibus,) subtiliora. Hinc positus motusque minus impediti; pili crinesque locis singulis certisque dati, sed in iisdem densiores ac profusiores. Ceterum et minori longitudine insignes sunt foeminae. Pictores ac statuarii $7\frac{1}{2}$ capitum altitudinem Veneri, 8 capp. et aliquot momentorum, s. punctorum *) Apollini tribuunt. Ob longitudinis extremitatum inferiorum in utroque sexu diuersitatem corpus foeminae *supra* trunci diffisuram, viri contra *in* eà ipsà, forte et *inferius*, dimidiatum.

§. 2.

In feminâ, circa *habitum*, cum viro comparatâ, haec fere reperiuntur discrimina: Caput magis rotundum; cranium faciem amplitudine praestans; frons minus elata; nasus minor; os angustius; capite nimirum circa tempora arctiori; maxillis fere magis compressis. — Musculis omnino minus prominentibus, quam solent in mare, et tunicâ cellulosâ pinguedine.

*) *Minuten.*

que faciei copiosiori; minus sibi constat vultus *). — Collum, in cujus parte antica cartilago thyrioidea minus prominet, per lineas leniter sinuosas sensim in truncum abit, in cujus angustiori initio humeri minus lati magis retrorsum vergentes sedent, declinius in brachium continuati, ossa subclauia autem minus inflexa in parte anticâ eum terminant. Thorax desuper sensim augetur amplitudine. Cavum pectoris angustius, magis rotundum magisque exiguum, super quo mammae collocatae. Venter, magis prominens, rotundior; umbilicus a latiori pubis regione remotior; hypochondria molliora; regio lumbaris longior magisque extensa; coxae, sicut regio subjacens, et majores et latiores, per eminentiores ac rotundiores, quam in viris, nates, in inferiores extremitates transeunt. Femora, insignia majori et rotunditate et amplitudine, superne quidem magis distantia sensim, alterum alteri, magis adpropinquant, donec in genua abierint, magis introrsum flexa eadem, magisque prominentia. Sicut inferior extremitas omnis, ita et pes, minor, planta minus lata. Hinc, (se-

*) *Physiognomie.*

moribus praeterea magis distantibus) foeminarum incessus subuacillans, cursus impeditior. Brachium magis obesum magisque rotundum, mitioris denique delineationis; manus minores, eademque tenerior.

§. 3.

Habitu foeminarum delineato, systematum singulorum, organa corporis humani formationum discrimina indaganda!

Fibrae corporis foeminarum omnino molliores, laxiores, flexibiliores, ad extensionem proniores, debiliores. Tela cellulosa, in feminis, sub cute potissimum, copiosior, majori laxitate pollet. Hinc humorum adipisque in cellulis ejus depositio in mulieribus facilior.

Ad membranas quod attinet, nil, quod sciam, differentiarum repertum.

Cutis feminarum multo tenerior, laevior, mollior. Ghorion, Bichatio auctore, multo minus densum et tela cellulosa majoris extensionis est, ubique repleta adipe, unde species tenerior et candidior.

Rete Malpighi in foeminis explicatio esse videtur magisque turgescens, potissimum in facie. Hinc subitaneus in animi motu quocunque rubor eximius.

Cutis superficies raris tenuissimisque crinibus oblecta. In capite contra, ut in axilla et circa pudenda, ut quibus corporis foeminarum partibus solis destinati crines videntur, incrementum profusius, quam in viris, magisque luxurians. Capillus inprimis pulcior, haud ita mature pallescit, serius defluit, ad scintillas electricas eliciendas pronior. Barba foeminae vacans, causa jam a veteribus a menstruis repetita. Hinc Bartholinus ¹⁾: „In mulieribus, ait, menses materiam absumunt barbae, unde interdum, menstruo cursu subsistente, quibusdam mulieribus pili in mento prodeunt.“ Osiander ²⁾ de peculiaribus crinium generandorum elementis cogitat, ex carbonio et azoto compositis, ad catamenia valentibus. — Ungues concinni, tenuiores, coloris magis rosacei.

1) Thomae Bartholini Anatomia reformata. Amstelodami MDCCCXIX. 8. pag. 305.

2) Osiandri memorabilia („Denkwürdigkeiten.“) Tom. II. Goettingae. 1795. 8. pag. 56.

§. 4.

Ad ossium structuram corporis foeminarum quod attinet, differentias quasdam primo statim obtutu in oculos incurrentes jam supra (§. 2.) commemorauimus, de structurâ pectoris et caui abdominis infra (§. 11. 12.) uberiorius dicturi. Hoc quidem loco non nisi generaliora contemplaturi, circa singularia, quae monenda forent, ad *Ackermannum* ³⁾ ablegatos velimus curiosos.

Sceletus corporis foeminarum, molis est minoris, magis tenuiter fabricatus, minus fortis durusque, breuior, a trunko si disceaseris, qui est longior. In ossium compage est, ut *Albini* ⁴⁾ verba mea faciam, *aliquid foeminini difficile explicatu*. Singula ossa minora sunt, tenuiora, graciliora, cylindri formam quae imitantur, apophysi, cum ipsorum diaphysi comparatâ, multo crassiori praedita, ita, ut ossa foem. corporis artificiosius efformata dixeris,

3) *Ackermann*: Ueber die körperlichen Verschiedenheiten etc.

4) *Albin*: de ossibus, Ad tirones. Vindobonae. 1746. p. 298.

virorum ossibus contra, ut diaphysi crassiori ab apophysi parum diuersâ, ita et robore magis conspicuis; hinc et fortitudine viribusque corporis insignes viri, operosis laboribus sustinendis magis idonei. Ossa *sphaeroidea* et *polyedra* foeminarum pariter graciliora sunt; plana tenuiora. Ossa corporis mulierum laeuiora, cum insertio musculorum, ut qui sint infirmiores, minorem cauitatem exhibent; cauitates glenoidales planiores. Majori ossium teneritate minorique duritie efficitur, ut facilius cedere possint. Hinc ossium fractura in muliere rarior.

§. 5.

Cartilagine in pelui et spinâ dorsi fortiores, magis eleuatae et latiores; in costis tenuiores, planiores, aequiores, nisi quod, inde a quintâ, longiores sint, quam in viris, dum in utroque sexu pars ossea ex asse sibi responderit. Angulus acutus, qui inter cartilagine adscendentes costarum inferiorum et cuspidem cartilaginis ensiformis est, minor. Ligamenta, non nisi in pelui, densiora et fortiora.

§. 6.

Musculi minus validi, subtiliores, laxiores et molliores, et ad colorem quod attinet, minus rubent. Fibrae singulares, eaeque minores, per telam cellulosa copiosiore, cum aliis, in fasciculum collectae; haud aliter fasciculus singularis cum ceteris, per telam cellulosa copiosiore, jungitur. Quâ re efficitur, ut musculus tractabiliorem, molliorem, rotundiorum humidiorumque se quidem exhibeat, sed minus robustum. Eadem de causa caro animalium foemini generis vi aquae fermentis facilius mutatur; sed derogatur sapor. Ergo minori densitate, exiliori robore feminarum musculi omnino sunt insignes, iis tamen exceptis, qui regionem lumbarem, os sacrum et ventrem terminant, ut quorum adminiculo opus sit in partu.

Aliqui musculorum, situ etiam et adhaesione diuersi; e quibus solum diaphragma commemorandum, in feminâ altius, in cartilagine costae sextae, in mare, septimae, firmatum. — Musculi foeminarum ex arbitrio non pendent infirmiores sunt iisdem, sed, systemate

neruorum, per tenues easque minores musculorum fibras, praeualente, multo magis irritabiles. Hinc agendi ratio in muliere velocior. Sed sicut est velocior, ita et debilior. Concoctio celerius perficitur, hinc frequentior quidem nutrimentorum usus, sed parcior.

Quorum organorum status, Feminarum corpus cum respexeris, normalis quidem dicendus, sed, cum virili comparatus, ad *astheniam irritabilem* prope accedens, et potentiae efficiens ad eandem pronior.

Morborum formae in sequiori sexu solemniore sunt cardialgia, nausea, dyspepsia, obstructio, asthma, palpitatio cordis, quorum morborum rationem *Pfaffius* 5) fibrarum musculorum debilitati tribuit.

§. 7.

Ad vasa sanguifera eadem omnino valent quae modo monuimus, quum, in pariete eo-

5) *Pfaffi* Grundriss einer allgemeinen Physiologie und Pathologie des menschlichen Körpers. Hafniae, 1801. 8. §. 362. 363. 369. 375. 379.

rum, pariter fibrae musculares reperiantur. Vasa illa cum sint minus adstricta, et extensionis et cedendi magis patientia, abundantiam sanguinis ut facilius generant, ita et impunes sustinent mulieres.

Lumen arteriae minus; ab aorta descendente et arteria hypogastrica cum discesseris, prospicientibus ventri et pelvis regionibus variis, ramorum majori numero. Unde, sicut ex eo, quod in muliere sanguis minus in superficiem agitur, (hinc et color candidior!) frequentiores inflammationes internas maxime in abdomine et pelvi obuias, deriuare licet. — Pulsus arteriae et frequentior, et debilior, ex iis quae §. 6. tradidimus, — minor et plenior, ex tunicae muscularis vasorum structurâ modo commemoratâ pendet. Arterias in muliere, venas in viro magis elaboratas perhibet *Moreau* ⁶⁾; has quidem crassiores etiam magisque refertas, unde morbi ex impeditâ in encephalo et abdomine sanguinis circulatione oriundi frequentiores sint inter viros.

6) *Moreau*: Naturgeschichte des Weibes; übersetzt von *Rinck*. Tom. I. pag. 112.

Copia sanguinis, in mulieribus, respectu reliquae conditionis, major; quâ de causâ haemorrhagiis frequentioribus quidem ac vehementioribus sunt obnoxiae, sed, pro ipsarum conditione, minus periculosas.

§. 8.

Vasa et glandulae lymphaticae sunt et magis elaboratae et agiliores. Hinc parciore alimento nutritur foemina, sed eandem ob causam morbis systematis lymphatici et glandularum magis obnoxia, quum organa ob maiorem, quâ sunt praedita, agilitatem, ad detrimentum capiendum et conditionem abnormem subeundam sint proniora. Hinc forte et scirrhus et cancer in mulieribus frequentiores, licet in istis et influxus systematis sexualis aliqua ratio sit habenda.

§. 9.

Ad systema nervorum jam transeundum, *Bichat* et *Reil* auctoribus, tanquam cerebrale et gangliorum considerandum. Ad systema cerebrale quod attinet, cerebrum foeminae,

pro corporis mole, et majus est et grauius, sed basis encephali et lobus cerebri posterior aliquanto minores; Glandula pinealis et medulla spinalis insigniores; nerui encephali, olfactoriis et opticis exceptis, minores et subtiliores, quam in mare. — Cerebro foeminarum, *Autenriethio* iudice ⁷⁾ neruorum ista exiguitate praepondium quoddam relatiuum contingit, hinc et facilius in morbum degenerans. Unde capitis dolores sequiori sexui frequentiores, et glandulae Pacchioni in dura meningē in fungos degeneratae, in eodem sexu fere solo reperiuntur etc. Nerui organorum motorii, *Soemmeringio* monente ⁸⁾, pro ratione sexus, majores sunt: „Jüngere Personen, ait, „Frauenzimmer, magere Personen scheinen „unter übrigen gleichen Umständen nicht nur „nervöser, d. i. mit stärkern, dickern Nerven „versehen zu seyn, sondern sind es wirklich, „in Vergleich mit ältern, mit Mannspersonen, „oder mit fetten Personen.“

7) *Autenrieth*: Bemerkungen über die Verschiedenheit beyder Geschlechter; insert: *Reilii* tabulario medico (Archiv). Tom. 7. p. 26.

8) Vid. *Baillie* Anatomie des krankhaften Baues. No. 565.

Cui quidem contradicit *Ackermannus* ⁹⁾, qui: „Nunquam, inquit, si eam, quae inter „neruos et corpus reliquum intercedit proportionem non negligimus, neruorum ita immutata ratio est, ut inde sexus ulla differentia „appareat.“

Sed neruos praeualere musculis mihi quidem certum esse videtur. Et nerui ischiatici insigniorem crassitudinem idem ipse laudat.

§. 10.

In systemate gangliorum hae fere obuiaae sunt differentiae: Plexus hypogastricus bis tanto major est quam in viris, et rami inde a plexu mesenterico superiori et mesocolico exporrecti, majores; hinc et partium genitalium in foeminis vis major in uniuersam ipsarum naturam, et morbi neruosi, inde oriundi, frequentiores. Hysteriae et nymphomaniae, *Autenriethio* iudice ¹⁰⁾ in viris castis, nullus fere

9) *Ackermann*: Infantis androgyni historia etc. pag. 68.

10) l. c. in *Reilii* Archiv. Tom. 7. p. 61.

respondet morbus similis. Superbia incitati frequentius mente priuantur viri, amore ad irritum redacto, mulieres. Nerui connexiui, sub quibusdam conditionibus, cum systemate cerebri et gangliorum in nexu versantes et, *Reilio* ¹¹⁾ iudice, semiductores dicendi, eo loco, ubi encephalo junguntur, infirmiores sunt, quam in mare, hinc ad dissociandum *) minus idonei. Unde morborum sphaerae vegetatiuae, in animale facilius degenerantium causam cognoscas. Systema gangliorum primae eique soli organismorum, quorum ope processus vitales, formatiui sunt, functioni datum, est conditio horum processuum a corpore petita; nec non vinculum, quo dissociata **) formationis organa, iunctim ad finem communem tendunt. Ad vegetationem omnino pertinet, arteriarum stipites ramosque quasi circumtexens, insequitur eas ad tenerrimos usque ramusculos et ad ipsa vasa exha-

11) *Reil*: Ueber die Eigenschaften des Gangliensystems und sein Verhältniß zum Cerebralsystem; in *ej. Archiv*. Tom. 7. p. 190 sqq.

*) *Isoliren*.

**) *Isolirt*.

lantia et resorbentia. Et ex his quidem nervis vasisque contexta sunt viscera, vegetationem adjuvantia. Ex partis hujus systematis insigniori magnitudine in muliere, majorique ad omnes, quibus praest, functiones subeundas dexteritate intelligenas, systema gangliorum in foeminis efficacius et vi pollere majori, quam in viris.

§. II.

Ad caua eorumque contenta consideranda jam nobis transeundum, intactum tamen relicturis caput cum encephalo, quum differentiae psychologicae inde deriuandae a dissertationis nostrae scopo sint alienae. — Differentia circa thoracis formam ejusque exteriorem speciem jam supra (§. 2.) omnino delineata. Nunc pectoris structura diligentius examinanda.

Ut pectus mulieris superne angustius, ita et vertebrae, ad altitudinem earum cum spectes, sunt arciores, angustiores, sternum brevius, licet corporis ejus et cartilaginum costalium respectu habito, sit longius. Costae ip-

sae tenuiores, breuiores, formae semicircularis. Diaphragma, unius costae spatio altius insertum (§. 6.) et processus xiphoideus sterni, in viris, ante symphysin ossium pubis prominens, magis recedit in feminis.

Ex quibus omnibus satis liquet, cavitatem thoracicam, licet magis ad rotunditatem vergat et profundior reperiatur, nihilo secius tamen angustiore esse et breuiorem, adeoque, spatii ratione habitâ, minorem. Cartilaginum costalium insigniori et longitudine et flexibilitate, inferior pectoris pars extensionis magis quidem patiens dicenda, sed ad spatii angustiam compensendam, aegre sane remunerata. Vertebrarum excisurae pro illarum mole, latiores. Ex pectoris feminarum angustia, cordis et pulmonum minor ambitus pendet. Quâ quidem, impedimentis fortuitis, ut graviditate, strophiorum arctantium usu etc. magis coarctatâ, in primis pulmonum efficacia turbatur. Hinc pneumoniae, catarrhi pulmonum, phthisis pulmonalis, potissimum tuberculosa, in foeminis frequentiores.

§. 12.

Thorax mulierum formâ cum differat, cavum abdominale pariter differat necesse est. Cujus initium, pro minutori femmini corporis habitu, quam sit angustius, et ventriculum minus spatiosum crediderim (?), hepar minus; licet costae spuriae magis extendi patiantur. Vertebrae dorsi, pro ratione corporis mulierum, altiores sunt et tenuiores; cartilaginee intervertebrales altiores eadem, sed crassiores. Quam ob causam, sicut per altius insertum diaphragma et breuius sternum, abdomen foeminarum altius est, et ob latiore peluim (cujus differentias reliquas, omnibus notissimas, enumerare nolim) latius idem, propterea et omnis tractus intestinorum longior. Canalis medullae spinalis et excisurae nervis prodeuntibus destinatae majores. Quo spatium inter marginem inferiorem pectoris et superiorem peluis, in mulieribus, majus est, quam in viris; herniae umbilicales, *Autenriethio* auctore ¹²⁾, eo sunt in foeminis, quam in maribus, frequentiores. Foraminis ovalis in pelui

12) l. c. in *Reitii* Archiv. Tom. VII. p. 93.

foeminarum insigniori amplitudine, virium in partu contentio cum accesserit, herniae foraminis ovalis multo frequentius generatae ansa praebetur, quem admodum sub ampliori inter ligamentum Poupertii et ossa pelvis spatio herniae cruralis in feminis frequentius genitae causa laet.

§. 13.

Differentiarum anatomicarum generaliorum mentione facta, ab inanimi ad viuum jam transendum! Istarum notitiâ ex intuitu et sedulâ contemplatione hausta nixis, in functiones organismi inquirendum nobis erit, differentiis, si quae inter utrumque sexum obtinuerint, sedulo commemorandâ. Sed eas tantum functiones exactius exponemus, in quibus differentias quascunque in statum pathogenicum vim aliquam exserentes, experientia monstrat.

§. 14.

Et primo quidem meritoque de *respiratione* agendum, processu illo, cunctis animalibus ad vitam sustinendam quam maxime necessa-

rio. *Respirationem* in foeminis non minorem esse non posse, jam ex §. II. satis patet. Pectus quidem mulierum a parte antica et ab utroque latere magis in spiritu ducendo dilatatum, (hinc thoracis mutua dilatatio et contractio feminae respirantis spectanti magis conspicua) quâ autem re sane non compensatum dixeris majus spatium foeminarum thoraci denegatum. E minori respiratione, oxygenii excepti minor, quam in viris, quantitas pendet. Unde ad et formationis et morborum sequioris sexus rationem reddendam quid argumentati sint, commemorant *Ackermannus*, *Autenriethius*, *Jörgius* et *Rheinholdus* ¹³⁾. Nos quidem non nisi quaedam phaenomena inde derivare conabimur:

Respirationem et *exercitationem* voluntariam semper sibi respondere et quâsi pari passu ambulare videas. Corpore vehementius exercitato respiratio viget; cujusque musculorum voluntariorum intensionis particeps respiratio.

13) *Reinhold*: Versuch einer skizzirten, nach Galvanischen Gesetzen entworfenen Darstellung des thierischen Lebens; in *Reil's Archiv*, Tom. VIII. p. 325 sqq.

Et contra: organorum respirationis strenuæ agilitatis vi exhibitâ, ut cum diu voceque intensa loquutus fueris, clamaueris, cantaueris, musculorum voluntariorum omnium lassitudinem senties. Porro: respiratione ex organorum quocunque vitio vel omnino asthmatis speciei, qualibet imminutâ, vel aëre oxygenii inope hausto, musculorum infirmitatem exoriri videas. Quae omnia quodammodo docent, musculorum mulieris infirmitatem §. 6. commemoratam ex oxygenii excepti inopiâ pendere. Respirationem quam maxime adiuuare calorem animalem euoluendum, experimenta docent, facta in foetu, nondum respirante, in utero, neque suum ipsius euolvente calorem, mutuatum a solâ matre ¹⁴⁾; docet pariter omnino deficiens in asphyxiâ calor. Ergo ex tenuiori respiratione pendet et tenuior foeminarum calor. Parciori, quo opus est mulieribus, oxygenio pariter tribuendum, quod foeminae diutius in asphyxiâ citra detrimentum versari et resuscitari tamen possunt. Ex voluntario

14) Aulenrieth: Handbuch der empirischen menschlichen Physiologie. Tübingae. 1808. Tom. I. pag. 298.

respirationis usu humana vox oritur. Ex cartilaginis thyrioideae minori crassitudine, tracheae ¹⁵⁾ angustia pari praeterea bronchiorum amplitudine!); ex ligamentorum glottidis majori longitudine et glottidis ipsius insigniori amplitudine gracilior omninoque muliebris vox pendet.

§. 15.

Alius processus ad vitam sustinendam haud minus necessarius, in quo omnis omnino hominis conditio nititur, est *concoctio*, in mulieribus diuersa eadem. Obseruata abunde docent, foeminas cibos suauioris saporis et facillioris concoctionis, praeferre insigniter nutrientibus, sed neque odore, nec sapore delictiori insignibus; concoctionem esse velociorem, alimentorum usum vicibus singulis multo parciolem, sed frequentiolem, quam in viris. Hinc in Angliâ, ad rem satis attentâ, impensae in viros in nosocomiis decumbentes, aut in custodia tentos, fieri solitae multo majores, quam quae in mulieres. In Insulis Ferroanis

15) Ibid. Tom. I. pag. 293.

operariis maribus binae dantur alimenterum librae, foeminis una libra contentis. Plurima maximeque insignia voracitatis exempla viri subministrant, majoris temperantiae famisque toleratae mulieres. Et pariori potu adquiescunt. — Peculiaris circa concoctionem in foeminis, conditio haec est: manducatio ob musculorum infirmitatem minus valida; dentium molarium posteriorum crebrior defectus. —

Et respirationis in concoctionem mira vis est. Quo respiratio fortior, quo aër oxygenio est uberior, eo major cibi aviditas, quae quidem ex succi gastrici secretionē e sanguine, qui paullo ante aëris oxygeniosi vi in pulmonibus fuerat expositus, pendere videtur.

Sed et bilis praeparatio arctiori relatione conjuncta est cum respiratione. Omnia animalia, ait *Autenriethius* ¹⁶⁾, respirationis organa instruita, hac ipsa re, succi gastrici oxydantis vi digerere cibos videntur, licet illa omnia hepate functionis omnino contrariae sint praedita; quoniam, ad nutriendum, sanguine,

16) Ibid. Tom. II. pag. 103.

oxygenii ope coagulando, non ultra coagulationis momentum oxygenio saturato, opus est. Unde discas, qui fieri possit, ut hepatis foeminarum conditio, quantumvis minor, vigori non officiat. Praeterea corporis mulierum faciliorem ac celeriore nutritionem, quodammodo adjuvant longior intestinorum tractus ejusque et major incitabilitas et vasorum resorbentium copia insignior, unde quidem excrementa duriora. Quibus (hucusque quae monuimus) animo lustratis et cum §. 10. comparatis, rationem facile perspicias eorum, quibus tam physiologico respectu insignis est mulierum digestio, quam quibus respectu pathologico conspicuae sunt foeminae, ad digestionis turbationem subeundam proniores.

§. 16.

Vis, quam systematis gangliorum alacrior efficacia in subtilissimos vasorum fines exercere solet, (§. 10.) satis est in aprico, hinc succulentia uberior, unde tamen, vasorum resorbentium infirmitate accedente, oedema et hydrops facile generantur. Hinc in foeminis isti morbi solemniores. An praeterea secretionum

et excretionum qualitate sequior sexus differat, nec per observata, nec per analyses chemicas constat, neque conjecturâ veri speciem prae se ferente adsequi licet ex phaenomenis. Diversitates denique observas tam in alui excrementis (§. 15.), quam in excretionem urinae et in perspiratione cutaneâ. Parcius urinam reddunt mulieres, quam viri; ut quarum vesica urinaria vasis absorbentibus magis abundet et potatio foeminarum sit omnino parcius. Urina densior, spissior, acrioris et grauioris odoris, magisque corrosiva. Organorum uropoëticorum morbi rariores; sicut calculi in renibus et vesica, ut ex quâ, per urethram et rectiorem et breuiorem amplioremque, naturae beneficio facilius ejiciantur, quam in viris.

§. 17.

In perspirationis cutaneae in utroque sexu diversitate definiendâ in partes quam maxime diversas abeunt. *Verheyen* ¹⁷⁾: „Transpiratio, aërit, insensibilis validior esse solet in sexu „masculino, quam in muliebri.“ — *Bichat*

17) Anatomia. Tom. II. p. 138.

tius ¹⁸⁾ haec docet: „Im Ganzen ist das thierische Leben der Haut bey dem weiblichen Geschlechte viel exaltirter, das organische Leben scheint dagegen bey dem Manne zu überwiegen. Im Ganzen schwitzt er häufiger; seine stärker eingeölte Haut kündigt eine reichlichere Absonderung an.“ — Concinit *Moreau* ¹⁹⁾: „Die Ausdünstung, inquit, „scheint bey dem Weibe nicht so beträchtlich zu seyn, und hat an manchen Stellen einen eigenthümlichen Geruch etc.“ — Contra sentit *Sieboldus* ²⁰⁾, docens, perspirationem cutaneam, in muliere, quam in viro, esse validiorem. Quae Viri Doctissimi sententia, (parciorem expirationem; minorem in bile generandâ carbonii consumptionem; alacriorem vasorum lymphaticorum et intestinorum efficacitatem, parciolemque urinae excretionem cum respexeris,) fundamentis theoreticis niti. quidem videtur, sed experientiae repugnat, quum,

18) *Bichat*: Allgemeine Anatomie; übersetzt von *Pfaff*. Lipsiae. 1803. Tom. II. Sect. I. p. 241.

19) *Moreau*: Naturgeschichte der Weiber; übersetzt von *Rinck*. Tom. I. p. 123.

20) Frauenzimmerkrankheiten. Tom. I. §. 27.

corpore utriusque generis pari vehementiâ parique omnino conditione exercitato, parciorem in foeminis, multo largiorem in viris sudorem animaduertas. Nec mirum. Quum pilosiores sint viri et transpirationis materies in omnem, quam late patet, pilorum campum dispergatur, ergo multo vastiorem aream occupet, in viris transspiratio validior non esse non potest, quam in foeminis. Aliam praeterea rationem, ad parciorem mulierum transpirationem tuendam, ex observatis §. 7. repetere licet, unde quidem memineris, sanguinem parcius petere cutis superficiem. Quantumcunque repugnare videatur receptis medicorum praeceptis, infirmior haec foeminarum transspiratio nihilo secius tamen bene valere videas mulieres. Hinc sequitur, ut et hoc varietatis in peculiari foeminarum naturâ nitatur.

Praeterea liquet, parciorem istam transpirationem ceterum eâdem relatione et consensuali et antagonisticâ tum cum foeminâ esse conjunctam, tum cum mare, sed et cum alio organo, mulieri proprio esse consociatam, organo, inquam, singulis mensibus sanguinem

carboniosum emittente, ex quo quidem ipso parciore transspiratio quodammodo pendere nobis videtur.

In relationem cutis cum utero conjunctam deinde inquirens, intelligas, uteri efficacitate, quae esse solet in catameniis. regi efficacitatem cutis, illa autem insigniter aucta cum fuerit suisque ipsius finibus contenta, sicut in gravidis, cutem - nullam subire mutationem; contra uteri efficacitate post partum remissâ, magis aequabiliter se exserturâ per uniuersum corpus, cutis efficacitatem augeri; ergo, ne multa! utero in normali statu materias ejiciente ex corpore, transpiratione insensibili largius eas secerni ac separari; et contra impediri, perspiratione cutaneâ in catameniis repressâ! Quam quidem rem in eximiis foeminarum naturae proprietatibus esse numerandam, maxime ad sexum propius cum spectet, nemo non videt. Uberior explicatio hujus non est loci. At iis, quae §. 21. tradidimus, perpensis, praeterea quaedam alia inde illustrare licebit. Ad nos quidem sola parciore transpirationis vis, in corpus uniuersum agens, spectare videtur.

In eo fere omnes jamjam consentiunt, repressam perspirationem cutaneam non eo nocere, quod materiae noxiae, ex corpore ejiciendae, ejici tunc nequeant, sed quod turbata organismi functionem aliam non sequi alia non possit. Atqui parcior, pro ratione, transpiratio cutanea cum sit mulierum, organismo earum omnino bene valente habere quidem potest locum, at aliquam tamen vim exsertura in uniuersam illarum conditionem. Ad quam rite indagandam haec ipsa functio paullo diligentius consideranda.

Sanguis cutem petentis pars alia per cutaneam perspirationem effugit vaporando, alia a venarum finibus scrosis in cruoris massam reducitur. Quum tanta materiarum copia per insensibilem perspirationem pereat (ut quae fere quinque totius deminutionis octantes aequet) quis dubitabit, quin non pauca, quae, in massam sanguinis reditura, corpori inhaerescere potuerint, simul abducantur? In se quiori sexu, ad cujus normalem statum parcior illa perspiratio cutanea pertinet, harum materiarum diutius in corpore commorantium aliqua pars absque dubio (adsimilando, quod

dicunt) inhaerescit, non nisi minori parte excreta. Unde facile cognoscas, succosiores esse, et plus materiae nutriciae gignere foeminas, quam viros.

Praeterea animaduertas perspirationis cutanae in muliere, quae in menstruis est, insignem odorem, et quod Ammoniacum fere redoleat, cum nervosis morbis laborant foeminae, potissimum ante spasmodum accessum.

Ex quâ multo insigniori perspirationis cutanae vi in foeminarum corpus agente, cognoscas, quantum oppressa, ad perquam varios ac vehementiores morbos generandos magis in foeminis faciat, quam in viris, cognoscas idem balnearum in quam plurimis morbis mulierum adhibitarum usum eximium.

§. 18.

Quibus (§. 17.) corruatis animoque comprehensibilis facile intelligas, ex nutrimentis quantum parcius assumtis, quantum ejus fieri possit, plurimum, adsimilando, quod dicunt, (§. 15.) adhaerescere corpori. Et corpus mu-

lieris, Hippocrate jam monente, minorem, quam viri, jacturam cum faciat, egregie inde confirmantur, quae docet *Ackermannus* ²¹⁾: „Foemina, ait, et hâc praecipue notâ a viro „discernitur, quod materiae organicae densior „penus adsit.“ — Et eandem ob causam reproductio in muliere, quam in viro, validior, id quod constat inter omnes. — Sexu utroque, ad maturitatem cum peruenerit, sorsim examinato, liquet, virilis naturae functiones, neque iis exceptis, quae genitalium partium sunt, solam conseruationem sui ipsius et cunctarum virium aequabilem euolutionem spectare. Ad mulieres contra quod attinet, systema organorum et functionum diuersum, utpote quae, non nisi mediate modoque secundario, ad organismum conseruandum, faciant, potissimum autem rectâque viâ ad aliquid tendant, quod ad solam conseruationem sui non spectet ²²⁾. Cui quidem procreando non paria sunt haec organa, sed maiorem hanc producendi vim, materiae organicae mulieri insidentis hanc

21) *Infantis androgyni historia.* pag. 56.

22) *Mende: Die Krankheiten der Weiber.* Tom. I. pag. 6.

uberiorem copiam quae non ad solam sui ipsius conseruationem, sed, et potissimum quidem, ad productiones illas spectant, fontes dixeris primarios, unde, dum generandi facultate pollet foemina, nec vel ad foetum nutriendum in ipsâ grauiditate, vel ad massae organicae jacturam compensandam usus urget, per menstruum euacuatio fiat. Ex quo massae organicae uberiori penu prodeunt tum jacturae factae facilius compensatio, modo laudata, hinc et profluuiorum sanguinis noxa leuior; morborum, consumptionis quos dicunt, toleratio et facilius et magis diutina, nisi puris generatio accesserit, ut quae reproductionis majori vi eo magis augeatur et mortem tunc in foeminâ magis acceleret, quam in viro. Porro inde formantur abnormes membranae partesque, et per inflammationes, inter alios exitus et transsudatione terminari quae possunt, mors hisce in foeminis frequentior. Quin ipsa etiam corporis muliebris maturior euolutio inde deriuanda, sicut virium citior refectio post ope-rosos labores.

§. 19.

Irritabilitatis statum in foeminis jam ex §§. 6 et 7. colligere licet. Nam musculorum, per suam infirmitatem cum minor sit renisus, corporis foeminarum, licet par fuerit sensibilitas, facilius est mobilitas, incitabilitas efficacior, vis tamen minoris. Hinc et infirmior foemina magisque impatiens diuturnorum laborum; morbi sphaerae irritabilis rariores; frequentiores contra, qui ex contractilitatis infirmitate et sensibilitate adaucta oriuntur, quae de re jam supra (§. 6.) quaedam tradidimus, hic loci *Jaegerus* ²³⁾ quae docet, insuper subjuncturi: „Ofters, ait, bestehet diese Art von „Contractibilitäts - Schwäche mehr in einem „bleibenden Zustande, in einem kränklichen „Habitus, wie bey hysterischen, hypochondrischen, zu Krämpfen Geneigten, als dafs sie „eine eigene Krankheit bildet; doch begründet sie nicht selten die hervorstechendsten „Symptome in manchen örtlichen Krankheiten. „Ein grofser Theil der Verdauungsbeschwer-

23) *Jaeger*: Ueber die Natur und Behandlung der krankhaften Schwäche. Stuttgart. 1807. p. 210.

„den, das Aufgeblähtseyn, die Verstopfung „und selbst die scheinbare und meistens schnell „vorübergehende Schwäche der willkührlichen „Muskeln, die bey hypochondrischen und hysterischen Personen so häufig vorkommt, „rührt von der Beschränkung der Contractilität durch überwiegende Sensibilität her. Endlich glaube ich auch noch einige Arten von „Geschwülsten, Hautausschlägen und Profluvia einer Unthätigkeit des lymphatischen Systems zuschreiben zu müssen, die vom Darniederliegen seiner Contractilität, wegen abnormer Steigerung seiner Sensibilität, her „rührt.“ — Et alio loco ²⁴⁾ monet: „Häufig „unterliegt die Contractilität des absorbirenden „Nahrungssystems dem Uebermaafse der fortzubewegenden Masse und der daher entstehenden Ausdehnung: daher auch die Bewegungsschwäche des Systems der Blutgefäße, „besonders der Venen. So entstehen wässrige Ergiefsungen. Die Scrophelkrankheit „ist früher, als Folge der krankhaftgesteigerten „Sensibilität des lymphatischen Systems und „der davon herrührenden Wirkungsschwäche,

24) *Ibid.* pag. 249.

„angegeben worden. Aus diesen entsteht „dann eine Ueberfüllung der Gefäße, die „endlich auch den Theil betrifft, welchem „hauptsächlich die Nahrungsfunktion mit über- „tragen ist; und indem hierdurch mehr und „mehr seine Contractilität geschwächt wird, „entwickelt sich aus der scrophulösen Disposi- „tion eine, der bey Kindern, aus Ueberfütte- „rung entstehenden sehr ähnliche, Art von „Atrophie.“ — Quorum quidem enunciato- rum, in mulieres prona est neque impedita translatio.

§. 20.

Omnes mulierum sensus sunt delicatiores et viros cum respexeris, in Hyperaesthesiae quodam statu versantes. Leuiore impressione externae, a viris vix ac ne vix quidem perceptae, foeminas tangunt. Sensibilitas in muliere validior, et leuius quidem causis, ad disparem partitionem subeundam facile inducitur. Singuli morbi inde oriundi indolis sunt periodicae. Quae quidem periodica indoles ex iis, quae e cumulata singulorum organo- rum sensibilitate denique non fluere non pos-

sunt, nimirum ex imminuta ad directionem abnormem subeundam pronitate, sine negotio perspicitur. Spasmi huc referendi, potissimum tonici, quibus, per sensibilitatis dispari partitionem, a praevalente contractilitate et sensibilitate, pro ratione, imminuta, ansa praebetur. Pariter huc referas morbos complures alios, quorum in foeminis frequentiam e gangliorum systematis mira vi, quam exerit in mulieres, quodammodo repetere licuerit.

Supra (§. 10.) jam commemoratum, systema gangliorum ad vegetationem solam pertinere, utpote quod vis vitalis primum fontem dixeris et sensibilitatis, quoad ejus copia fuerit, (*disponibil*) penum. unde per singula vegetationis organa aequabiliter distribuatur et iis maxime satis ubunde advehatur, quae tunc eximia actione quacunque sint occupata. Sensibilitas, eademque parata, (*disponibil*), conductionis lege sequitur. Quae, quocunque fuerit, conductae, vita atacius viget, exoriantur spasmi, convulsiones, phrenesiae, copiosae secretiones, materiae vel consumptio, vel ad accumulatio. Per nervos conjunctiones efficiuntur conductio; quae cum interrumpatur per

nodos, desit centrum dominans, cerebri systemate separato, in illo systemate hominis inscio eueniunt omnia. Excipiuntur quidem irritamenta, nec deest reactio, sed non concepta animo; nisi cum systemati gangliorum vis quaedam accedit (ut manipulatione); tunc sensus excitantur. Sphaerae vegetativae morbis accenset *Reil* ²⁵⁾ hypochondriam, hysteriam et morborum cacochymicorum et cachecticorum agmen uniuersum. Praeterea, eodem iudice, in systemate gangliorum vitalitatis sunt intemperies, animo conceptae; et eo quidem, quod per semiductionem perruptam concessum hoc sit cerebro. Cujus indolis, sphaerae vegetativae morbi sunt omnes, cum molestiae sensu sociati, maxime neuralgiae systematis gangliorum, quae, peculiari quodam sensu, secundum plexuum concatenationem se extendente, a neuralgiis systematis cerebri differunt. Pariter huc pertinent neuralgiae plexus spermatici, ex his ipsis prodeuntes ramorumque illorum cursum sequentes, cardiacae sociatae, cum oppressione, palpitatio cor-

25) *Reil*: Ueber die Eigenschaften des Gangliensystems; in ejusd. Archiv. Tom. VII.

dis, incubus, (ventriculi ardor) nausea ejusque ad vertiginem relatio, angor, pauor, ventriculi faucumque constrictio. In vitalitatis intemperies in systemate gangliorum potissimum valent, quae docet *Pfaff* ²⁶⁾: „Im „Fall einer erhöhten Erregbarkeit der Nerven „entstehen nicht selten, von unbedeutenden „Reizen, heftige Nervenactionen und denselben entsprechende Empfindungen. Der Kranke „leidet an mancherley Schmerzen, welche auf „Verletzungen der Organe hinweisen, die in „der That nicht vorhanden sind. Er bekommt „falsche Vorstellungen vom innern Zustande „seines Körpers und den verschiedenen Theilen desselben, und so wird oft der Grund zu „noch wichtigern Krankheiten gelegt, die das „Seelenorgan unmittelbar betreffen.“ —

Omnes hae morborum formae in foeminis, ob systematis gangliorum magis vigentem efficacitatem, videas solemniore. Sopor etiam magneticus, systematis gangliorum vigore et influxu adaucto inlatus, tum *artificialis*, manipulatione arcessitus, tum *accidentalis*, in certis

26) *Pfaff* Physiologie und Pathologie; pag. 322.

quibusdam, maxime evolutionis, morbis, sponte irruens (cujus primum exemplum *Hopfengärtner* ²⁷⁾ commemorat), et ille quidem facilius omnino mulieribus inferendus, hic quod ecquidem sciam, exemplis edoctus, sequerem sexum solum obruere solet. In systemate gangliorum ipso et praeponderantis quidem corporalitatis polo somatico, *Reille* judice ²⁸⁾ validiores sensus, corporisque vel voluptate, vel molestia insignes siti. Cerebrum, sensus, muscoli fere citra validissimorum sensuum simultaneitatem agunt, partes genitales autem omnino contrā. Complures instinctus, ut, in bestiis rapacibus caedis, cupiditas, in visceribus sedent, et homo viscerum expertus, et adfectuum, quos dicunt, i. e. motuum animi fere expertus foret putandus idem. Id, quod jam olim perspexisse videntur veteres *Hebraei* et *Arabes* ²⁹⁾. Ad illos quod attinet, fidem

27) *Hopfengärtner*: Ueber Entwicklung und Entwicklungskrankheiten.

28) *Reill*: l. c. pag. 239.

29) Quā in re indaganda cum omnino versarer, accidit, ut in aedibus *Perill. Styxii*, praeceptoris Carissimi, quem visum adierat *Perill. Hezelius*,

facit nominis מֵעִים (*meghim*) solemnus in codice sacro veteris testamenti usus. Primo quidem viscera notat, deinde et de sede variorum animi motuum adhibetur, ut misericordiae, dilectionis, doloris, ut *Jesaeae* cap. LXIII, 15. *Jeremiae* cap. XXXI, 20. — Similiter fere synonymum רַחֲמִים (*rachamim*) i. e. viscera (et uterus; sicut et מֵעִים (*meghim*) et viscera et uterum (*Geneseos* cap. XXV, 23. *Ruth*. I, 11.) quin etiam partes genitales maris (ut *Genes.* cap. XV, 4. 2 *Sam.* 16, 11.) denotat. Deinde (רַחֲמִים *rachamim*) est viscerum (uterique) commotio et plerumque quidem commiseratio, misericordia, dilectio. Hinc ipsum verbum רָחַם (*racham*) est (et in *Kal*, et in *Piel*) misereri, diligere; רָחַם (*rachum*) et רַחֲמָנִי (*Arabice*

philologiae orient. *Prof. P. O.* de eadem re confabulantem me hic edoceret, *Hebraeis etiam et Arabibus idem jamjam fuisse persuasum.* Ecquidem non nisi literarum veterum Romanorum Graecorumque aliquantillum gnarus, orientalium ignarus, rogavi *Perill. Hezelium*, ut, quae Orientalium persuasionis illius vestigia exstarent, benevole mecum communicaret. Locum dedit, meis precibus, unde haurire mihi contigit, quae Lectoribus fideliter tradere consultum esse putavi.

⁵رَحِيم (rachim) et ⁵رَحْمَان (rachmān) *miseri-*
cors.) — Haud aliter in Arabismo. Nomen
⁵حَشَا (Hháscha, et ⁵حَشْوَة hhischwē) plur:
⁵أَحْشَاء (ahhschà) sunt *viscera, intestina*; unde
nomen corruatum ⁵حَشْو (hhéschw') i. e. se-
quiores, ignobiles, inferioris conditionis ho-
mines; *pravi animi motibus insignes* *). Unde
colligere licet, motuum animi sedem in vis-
ceribus collocasse jam ipsos et Hebraeos ve-
teres et Arabes. Recte quidem. Compertum
enim est, permotiones animi, cum corporis
vicissitudinibus, siue ex aetatis ulteriori pro-
gressu, siue ex geherandi facultate, suà vice,
variante, siue ex morborum vi pendentibus,
pari quasi passu ambulare. Per semi-ductio-
nis adparatum sensationes sphaerae vegetati-
vae, in sphaerae animalis centro mentis com-
potes fieri seu ad conscientiam adspirare, eà-
que re animi adfectiones motusque gignere
possunt, ita, ut liberarum actionum coeperint

esse moderatrices. Alia omnino tunc relatio
obtinet inter *intelligendi* et *sentiendi* facultates.
Haec, moderatrix, temperat; *illa*, temperata,
regitur. — Inde facile intelligas animi adfe-
ctionum vim, in foeminis majorem, et, mi-
nori systematum cerebrialis et gangliorum dis-
junctione (Isolation) perpensa, (§. 10.) sensuum
efficacitatis vim omnino validiorem.

§. 21.

Denique de *menstruis* foeminarum disse-
rendum. Quae licet huc non spectare videan-
tur primo obtutu, (et eo quidem, quod fun-
ctionum sexus explicatio a scopo nostro sit
aliena) non tamen omnino praetereunda si-
lentio. Cum enim perpenderis, menstruum
mere locale haberi non posse phaenomenon,
ut quod non ex solis partibus genitalibus pen-
deat; deinde cum memineris, quantà et quam
insigni vi polleat circa uniuersum organismum;
utpote quo haud raro tum in ipsam morbi cau-
sam cedat, tum per consensum simul adficia-
tur; denique cum reputaueris vim miram in
ipsis morbis, menstruo ingruente plerumque
ingrauescentibus, succinctam mentionem de

*) Vid. *Simonis Lexicon Hebraicum*, edit. *Eichhorn*.
Tom. I. p. 931. Tom. II. p. 1515. sqq. *Golii*
Lexicon Arabicum, col. 616.

eo faciendam a consilio nostro haud dixeris alienam. Jam supra (§, 18.) traditum, foeminas omnino adq̄tas abundare materie nutritiæ, non ad semetipsas solas conservandas, sed pariter etiam ad prolem in utero generandam ac nutriendam destinatâ. Dum non habet, unde generet et quod nutriat foemina, quæ abundant, in menstruum versa, defluunt. — Quam materiei organicæ abundantiam palmaris profluuii istius menstrui causis esse accensendam, docet experientia. Nam quæ aut parciore alicui victu utuntur, aut cæcis et ægitudine anguntur; aut subeunt operosos labores, aut laborant quæcunque morbo, materiem nutritiæ siue turbantæ, siue absumente, siue amouente, jam parciore, jam rariore carentia gaudent, contra quæ ante inopiâ et operoso labore fuerant oppressæ, laetiora victus deinde participes, perlungentes leuiori opere, largiora emittunt, forte et frequentiora. — Insignia sunt, quæ jam monuit ipse Moschion³⁰): πᾶν αἴματι ἢ καθάρσει; ἐκ τούτου ὅτι υπερπερισσεύει τὸ αἷμα τὸν σωματικὸς εἰς τὸν αἵματι.

30) Moschion περὶ γυναικῶν παθῶν. In Spachii Gynaeciorum libris. p. 2.

ἐπὶ καὶ τ. λ. Et alio loco: Οποῖαι εἰσὶν αἱ πλείους καθάρσεις ποιούσαι; αἱτινες ἀρχῇ βίου καὶ παταλάδεις εἰσὶ καὶ οὐδὲν πρᾶττουσι πλεονὸς αἵματος καθάρισται, αἱτινες δὲ ἐπὶ ταῖς καθημεριναῖς πράξεσι γυμναζόμεναι ἐν τῇ ἐργῇ, ὀλίγη αἵματι καθάρισται. — Fidem facit periodus menstrua, — quam Sanctorius inuenerat eandem in viris, ut quorum corpus menstruo spacio incrementum maximum consequi ipsi, ex suis quidem obseruatis, videatur, decremento deinde summo per vicem subsequente.

Aliam illius profluuii causam systematis gangliorum adaucta sensibilitas subministrat, et maxime quidem in organis genitalibus abundans. Quis quaeso est, qui ignoret, vim, in sensibilitatem quæ se exserit, quamcunque in catameniorum profluuium agere eandem? At cum memineris phaenomenorum menstrui eruptionem praecedentium, vel in ipso profluvio conspicuorum, non dubium est, systematis gangliorum sensibilitatem insigniter esse adauctam, sicut singula fere signa innuunt. — Phaenomenis, moliminum menstruationis nomine famosis accensent conuulsiones, mala neruosa, cujuscunque fuerint generis vertiginem et nimiam animi sensibilitatem; mutatio-

nes circa nutritionis conditionem, ut fractam cibi capiendi cupiditatem, vomitum, *rel.* Et vasorum efficacitate tum magis vigente, animaduertas congestiones capitis, haemorrhagiam narium etc. Haud raro in mensium fluxu eadem utique phaenomena: sensibilitas mirum in modum adaucta; cujuscunque animi motus vis in corpus exserta validior, ita, ut foeminas ceteroquin mites ac mansuetas, isto tempore, vix ac ne vix quidem tolerare possis. Saepius mutationes superius commemoratae in nutritionis systemate obtinent. Systematis vasorum efficacia continua, perdurans, praeterea vim exserit venarum omnium nimio fartu. Hinc venarum in manibus pedibusque tumor; vasorum minorum caeruleus idemque insignis color; cutis sebi major copia. Fucus id temporis adhibitus, inanis, cuti male inhaerens; transpirationis odor novus et peculiaris. In compluribus maculis distincta cutis, maxime circa os et mentum, etc. Crines saepius asperi; arescunt; caput squamis obtectum. Et spiritus odor plerumque novus: quin vox etiam ipsa mutata, plerumque solito infirmior nec sibi constans. Systema irritabile infirmius; musculi imminutionis vigoris. —

Quibus phaenomenis cum iis, quae circa systema gangliorum, Reilio auspice, docuimus, comparatis, confirmatur nostra sententia, licet sint et phaenomena, quae ex materiae organicae abundantia deriuare liceat.

Itaque vires systematis gangliorum, ad quod sensibilitas omnis referenda videtur, illo tempore cum insigniter sit adaucta, in aprico est multorum morborum, potissimum nervosorum, quibus tunc temporis foeminae affliguntur, exacerbatio; corporis, ad omnes omnino morborum causas alliciendas mira pronitas; morborum, sanatos quos jamjam credideris, repetitio; (hinc, *Stollio* monente, foeminam percuratam et sanitati restitutam non putaveris, nisi menstruo superato soluta morbo permanserit!) in aprico, inquam, denique et incommodorum, ex profluuii suppressione adeoque et per partes alias inaequabiliter distributa sensibilitate oriundorum ratio.

Relatio intercedens inter catamēnia ceterumque variarum in hac conspicuarum mutationum ansam praebet, sicut jamjam erat commemoratum. Et in gravidis ephelides

saepiuscule exoriri videas, nonnunquam cutis colorem omnino mutatum. At, per medicorum scientiam hodieque mancā, catameniorum vis in certos cutis morbos exseri solitae rationem reddere vix ac ne vix quidem licet.

S e c t i o a l t e r a .

§. 22.

Notis, quibus, circa constructionem et functiones corporis, foeminae maresque adulti discernuntur, et illae potissimum sunt insignes, enumerandis ac disquirendis satis immorati esse nobis videmur, arreptā quavis occasione monendi, ubicunque peculiaris illa naturae foeminarum conditio, morbi, quicumque fuerit, generandi ansam praebere possit. Jam ex naturā foeminarum deriuare conabimur frequentiae certorum morborum, in foeminis, quam in viris, solemniorum rationem. Per difficultates, quibus haecce disquisitio est obnoxia, arctioribus dissertationis inauguralis finibus adauctas, quum breuitatis nos esse oportet.

teat studiosissimos, de manco nullaque ex parte perfecto tentamine velimus nos excusatos. Ante tamen, quam manum mentemque admoueamus qualicumque operi faciendo, vim eorum, quae peculiaria ac propria sunt foeminarum naturae, exsertam in morbos in genere commemorare liceat.

§. 23.

Cujuscunque irritamenti perceptio in foeminis quum omnino sit pronior (§. 20.), reactio autem, per infirmiore corporis structuram, quam in viris, leuior, receptiuitate quotiens insuper et insigniter quidem adauctâ (§. 21.): peculiarem foeminarum conditionem morbis generandis mirum in modum velificari. Ex sanguinis largiori copiâ (§. 18.), opportunâ quâcumque occasione datâ, plethorae jam uniuersalis, jam localis (maxime cum singulae partes aut grauiter adfectae, aut agilioris efficacitatis fuerint) symptomatum exortorum facile cognoscitur ratio. — Id quod tum maxime obseruare licet, vel cum menses imminet, vel in recentissimâ grauiditate, cum foetus generatio et nutritio exilis est impensae,

vel post partum mulierum, maxime non nutrientium infantem. Adeo in infirmioribus foeminis inflammatoriam tunc sortiuntur indolem. Sicut morbis generandis velificatur intensior illa sensibilitas, ita et, eadem generatorum impetus per singula organorum systemata magis propagantur latiusque euagantur, eademque varias formas sortitur unus idemque morbus. Morbi acuti celerius quidem plerumque decurrunt in foeminis, sed omnino magis urgent, magisque confusos ac perturbatos sese exhibent, ita ut obscurum atque obstrusum dixeris eorum typum. Materiei nutritiae receptione, *adsimilationem* quam dicunt, ipso morbo turbatâ, vehementior ac celerior in foeminis, quam in viris, videri quidem tibi possit impetus. Sed turbatione istâ sublata, alacriori illâ producendi vi (§. 18.) multo citius recreantur et conualescunt eadem. Inter omnes morbos diutinos et catamenia intercedere solet insignis quaedam relatio, hisce nimirum tunc temporis ingruentibus, quibus, vi irritationis, plerumque complicationes gignuntur. At catamenia vel imminuta, vel adeo suppressa non semper complicationes dixeris, saepiuscule potius ad nutritionis, morbi vi im-

peditae, inopiam referenda ¹⁾). Ad exitum morborum quod attinet, minus perfectum dixeris in foeminis, quam in viris. Infirmitas insignior remanet, sensim sensimque evanescens. Morborum inflammationis notâ conspicuorum crises contra haud raro sunt perfectae, et plerumque quidem haemorrhagiam, potissimum uteri, exhibentes.

§. 24.

Jam denique transeundum ad specialiora. „Ad quaestionem, ait *Sprengelius* ²⁾), quid „febris sit, ita respondemus, ut morbum statuamus, qui versetur in nimio, post impeditam conductionem, impetu, per ganglios „organicosue nervos, systemati vasorum pro- „videntes.“ — Praeterea forte nec musculorum in vasorum tunicâ alacris efficacia negligenda, in quâ solâ quibusdam febris rationem omnem collocare visum erat. Ex systematis gangliorum majori vi in foeminas agente cog-

1) *Mende*: Krankheiten der Weiber. Tom. I. p. 7.

2) *Sprengelii* institutiones medicae. Tom. IV. Amstelod. 1814. pag. 21.

noscere licet, qui fiat, ut (*Hartmanno* momente ³⁾) „mulieres longe citius ac fortius a quibusvis irritamentis febricitent ac viri quidem solum „leant“ — atque ut, (cum tantopere inualesceret irritamentum, ut vis ejus haud mature exaequaretur,) febris exorta magis exacerbescat, magis atypus euadat et complicatio, vel hujus systematis efficacia, irritamento illo facto, forte tunicae vasorum in foeminis minori irritabilitate, adjuta, directionem variet, et, creberrime quidem, sensibilitatis adauctae vi adjuvata inaequaliter distribuatur. Eademque de causâ viros praesertim infestare videntur acuti morbi ⁴⁾).

§. 25.

Quâ in re consistat inflammatio, quantumcunque operae studiiue impenderint, nec dum exploratum est. Quam ob rem neque inflammationum in foeminis plerumque raro-

3) *Hartmann*: Differentiae sexus momenta. p. 39.

4) *Ibid.* p. 52.

rum exactior ratio reddenda. Nonne pariter de tunicae vasorum capillarium tenuiori textura cogitare licuerit? Oxygenii praedominium naturam inflammationis constituere qui docuerunt⁵⁾, nixi suâ hypothesi, ex oxygenio a foeminis parcius recepto, inflammationis in ipsis raritatem sine negotio repetere potuerunt. Copiosior sanguinis adfluxus (licet congestio, ab inflammatione, differat) inflammationis, aliquam saltem, ansam praebere videtur. Hinc fere suppetere videntur, quae ad inflammationis peritonaei, foeminis fere propriae, et gastritis, enteritis etc. in mulieribus frequentiorum rationem reddendam supra (§. 7.) tradidimus. Quin frequentiorum etiam pneumoniarum, foeminas inuadentium earundemque in phthisin pulmonalem quandoque versarum causam eandem dixeris, majori, quam in mare, sanguinis copiâ, eodem temporis momento per angustius pectoris spatium perfluente, istosque angustiori spatio vel grauiditate, vel arte, ut atrophiorum fibulatoriorum temerario usu —, magis etiam coarctato. —

§. 26.

Recte monet *Sprengelius*⁶⁾, qui: „Causa, ait, concipi nequit sanguinis fluxus, ni majorem statuas impetum, quo fit, ut cruor ipse irruat in vasa capillaria. Itaque congestio cuius subest sanguinis fluxui, eaque vel actiua, vere auctam arteriarum energiam, vel passiuâ, solam sentiendi facultatem excitatam supponens.“ — Atqui mulier, cum mare comparata, sanguine quum sit uberior, obnoxia profluvio menstruo, (quo impedito abundantia sanguinis aliis corporis partibus non contingere non potest) frequentiorum in foeminis, quam in viris, profluviorum sanguinis ratio in promptu est. Arteriarum vis imbecillior et neruorum gangliorum per systema vasorum ad euntium alacrior efficacia profluviorum maxime passiuorum ansam praebet. *Jaegero* persuasum, non profluviorum solum (§. 19.), sed exanthematum etiam quasdam species, ex systematis lymphatici inertia, oriundâ quidem ex succumbente, per sensibilitatem justo magis adauctam, contractilitate, esse repetendas.

5) *Sprengel* l. c. pag. 185.

6) l. c. pag. 439.

Herpëtis quaedam species, exempli ergo ab ipso commemorata, ab eodem viro doctissimo, in foeminis frequentius reperta 7). Ast variorum morborum cutaneorum vera conditio, hinc et catameniorum vis in cutem exserta, (sicut jam supra §. 21. monuimus,) heu! obscurior hodieque est medicis, quam quibus erysipelatis, urticariae, herpëtis, pemphigi, ephelidum et lentiginium — insignioris in mulieribus frequentiae rationem reddere liceat.

§. 27.

Morborum spasmicorum proximâ causa in irritabilitatis et sensibilitatis turbato aequilibrio quaerenda. In statu sano, ait *Gmelin* 8), virium modus et irritamentorum in ipsas agentium vis ejus sunt tenoris, ut contractiones certâ quâdam vehementiâ, celeritate, certoque ordine oriantur. Contrâ, in morbooso statu, irritamenta vehementiora atque insueta neque in rhythmum normalem agentia, contractio-

7) *Jaeger*: Ueber krankhafte Schwäche. p. 212.

8) *Gmelin*: Allgemeine Pathologie. Tübingae 1813. p. 204.

nes invehunt et vehementiores nec certum ordinem sequentes, h. e. spasmos. At ejusdem omnino effectus est sensibilitas nimium adaucta, et eo quidem, quod vel leniorum et consuetorum adeo vis multo sit efficacior ac vehementior. Namque et auctam sensibilitatem concipere mente possis, in tensionis quodam aequilibrio, quod tunc irritamentorum leniori, siue consuetâ vi, (ut organi naturali vitae vigore,) turbari tolliue potest.

Causam praeterea aliam, et tertiam quidem, *Jaeger*o auctore, in sensibilitate inaequaliter dispersitâ sitam esse, memineris, (§. 20.) quâ praeponderari contractilitas possit eadem. Numquid, cum legeris quae §§. 6. 19. 20. tradidimus, tametsi ibi locorum non nisi ex singulis rationari momenti nobis liceret, ulteriori explicatione insignioris morborum spasmicorum inter foeminas frequentiae opus fuerit? — —

§. 28.

Cachexiae morbi dicuntur universales reproductionis systemate praecipuis adfecto. De quarum duratione magis minusue diutina in

genere jam supra quaedam commemorauimus. (§. 18.) — Quos morbos subtilius lustraturi describimus, *Sprengelio* auspice ⁹⁾, pro natalium varietate, in tres hasce classes; ut qui nascentur vel 1) e vasorum absorbentium universali vitio; vel 2) e laesà per virus quoddam specificum ratione absorbentis systematis ad systema nervosum; vel 3) e penu materiei nutritis deprauato, aut deficiente. —

Prima classis, ob systematis lymphatici gnauiozem efficacitatem (§. 8.) ad nos quidem proxime spectat; *secundà*, quum singularis quaecunque venenorum vis in utrumque sexum exseri solita, ex observatorum penurià, fere omnino lateat medicos, utique praetermissà. Ad *tertiàm* denique quod attinet, profecto non habemus, quae (§. 18.) jamjam traditis mereantur subaddi.

§. 29.

In morbis primae classis accensendis sunt *hydrops* et *oedema*. Et nascuntur quidem ex

9) l. c. p. 668.

vasorum absorbentium et exhalantium turbato aequilibro. In frequentiorum inter foeminas natalium causis sunt: systematis lymphatici contractilitas, sensibilitate justo magis intensà, succumbens, ita, ut impar sese exhibeat (systema) massae promouendae nimiae copiae (§. 19.); unde effusiones exoriuntur, ad quas proferendas largior humorum in foeminis copia (§. 16.) confert, et quibus propellendis velificatur contextùs cellulosi structura laxior. (§. 3.) —

Eadem utique re gignuntur scrophulae ut quarum causae singulae in iis versentur rebus, quae lymphae motum tardare, debilitare vasa lymphatica et glandulas possint ¹⁰⁾, sicuti supra (§. 19.) pariter jamjam commemoratum.

§. 30.

Restant denique tres aliae morborum formae, quae in foeminarum naturà non niti non possunt eadem: *Nymphomania*, *Hysteria* et *Chlorosis*. Subsimiles quidem et in viris de-

10) Ibid. pag. 726.

prehendere licet morbos, sed re verà haud parum ab istis alieni. *Nymphomaniæ* quoddammodo respondere dixeris *Satyriasin*. Sed insigniores in pelui foeminarum plexus nervorum, unde in uniuersum corpus maiorem vim exserunt, isti morbo longe aliam inferunt formam. Idem, et magis etiam, de *Hysteria* dixeris. Sunt quidem, qui a malo hypochondriaco omnino haud differre putent, persuasi, in foeminis ea solummodo accedere symptomata, quae corporis foemini constitutio efficiat ¹¹⁾. Sed per angustum, quo arctamur, dissertationis nostrae spatium, istam opinionem, rationibus atque argumentis oppositis, oppugnare non licet. Adeat, quem iuuerit, binas dissertationes inaugurales in ipsa ea re tractandâ omnino versantes ¹²⁾. Mihi quidem non singula solum symptomata ex foeminarum naturâ pendere videntur, sed re verâ omnis ipse morbus! Ad *Chlorosin* denique quod attinet, mor-

11) l. l. pag. 634.

12) *Faustmanni* Diss. de indole hysteriae et praecipue, quâ differt ab hypochondriaco malo, ratio. Dorpati. 1812. et *Hedenbergii* Diss. de differentia et similitudinibus hypochondriacae et hysteriae. Dorpati 1815.

bus sequiori sexui proprius esse quidem videtur; verum pariter et in maribus, circa momentum evolutionis systematis sexualis, morbum animaduvertere licet, puellarum chlorosi simillimum ¹³⁾, re autem verâ haud omnino eundem. In chloroseos, sicut et Hysteriae, causis indicandis tantopere dissentiunt famosissimi scriptores, ut hujus morbi abstrusam causam in foeminarum natura indagare aequidem non ausim. In tres illos morbos diligentius inquirere praeterea utique opus non esse videtur, cum, qui foeminarum morbos explicandos sibi sumserunt, summae laudis famaeque scriptores satis abunde disputauerint, quos, qui velint, adeant! —

13) *Cabanis*: Ueber die Verbindung des Physischen und Moralischen im Menschen. Tom. I, p. 326. et *Brandis*: Ueber die Eisenmittel. 4. 67.

T h e s e s .

I.

In omni euolutione gangliorum systematis vires sunt auctae;

II.

quam ob rem caute distinguenda sunt, euolutio, morbus euolutionis et morbus.

III.

Animi actio et ad corporis euolutionem ad ejus detrimentum contribuere potest.

IV.

Sedem affectuum et aliarum animi perturbationum non sine jure a veteribus in corde, stomacho et jecinore positam esse, censeo.

V.

Ad hominum actiones aestimandas nemo medico philosopho aptior.

VI.

Quoad sympathiam, nerui non nisi in organis, quoquo modo inuicem inter se conjunctis, sunt conductores.

VII.

Non est, quod negemus vinculum quoddam, sympatheticum forte dicendum, inter mentes hominum, immo spatio separatorum.

VIII.

Non possum, quin theoriae de generatione aequiuoca assentiam;

IX.

ad quam quidem producendam aërem, humorem, et aliquid ex corpore organico necessarios esse, et

X.

de natura posterioris praecipue majorem minoremue organisationis gradum producti dependere, puto.

XI.

Nomen axis peluis melius, quam lineae directionis, immo ipso sensu geometrico defendendum.

XII.

Hysteria et hypochondria diuersae sunt morborum species.

XIII.

In plurimis morbis diaeta apta, diligenter obseruata, remediorum princeps.